

УДК 330

Р.В. Фещур, А.М. Дідик

Національний університет "Львівська політехніка"

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ

© Фещур Р.В., Дідик А.М., 2003

Розглядаються проблемні питання розвитку корпоративного сектора економіки України та корпоративного управління. Виявлено загальні тенденції екстенсивного розвитку корпоративного сектора економіки на регіональному та загальнонаціональному рівнях. Зазначено низьку ефективність цього сектора економіки та недосконалість системи корпоративного управління. Окреслено напрями реформування системи корпоративного управління.

Problem questions of corporative management and development of the corporative sector of economy in Ukraine are review in the article. Main tendencies of extensive development of the corporative sector of economy are determined in the regional and national levels. Low efficiency of this sector of economy and imperfection of corporative management system are mentioned. The directions of reforming of corporative management system are outlined.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Оскільки частка корпоративного сектора економіки в загальному обсязі ВВП України сягає 75 % і саме корпоративне управління є найвагомішим інструментом для перерозподілу власності на користь найбільш ефективного власника, можна констатувати, що зміцнення державної економіки неможливе без якісного корпоративного управління. Враховуючи важливість цього питання, 21 березня 2002 року Президентом України було видано Указ N 280/2002 "Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах". Однак сьогодні не існує відповідної методики, за якою можна було б реально оцінити рівень ефективності корпоративного управління.

Як зазначається в [1], за роки реформування економіки України не створено тих "інституційних передумов, які б сприяли утвердженню ефективних механізмів корпоративного управління, формуванню у цій сфері корпоративної культури, міжнародних стандартів". Там же наголошується, що "низький рівень корпоративного управління кореспондується із відповідним станом національного фондового ринку... Лише 6 % цінних паперів в обігу на організованому ринку".

Реформування чинної системи корпоративного управління вимагає глибокого осмислення закономірностей розвитку державного корпоративного сектора, а також найвагомішого об'єкта управління недержавного корпоративного сектора – акціонерних товариств – як у загальнодержавному, так і регіональному масштабах [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Дослідженню розвитку корпоративного управління присвячено наукові праці таких авторів, як Г. Артамонова, Д. Галунов, Н. Горлач, С. Давимука, М. Долішній, М. Четов, В. Пронь, М. Сірош, В. Попова та ін. В їхніх працях досліджувався процес реформування національної економіки та вплив корпоративного управління на ефективність української економіки і темпи її розвитку. Однак регіональні особливості розвитку корпоративного сектора економіки, концентрації капіталу в руках приватних власників потребують подальшого дослідження.

Цілі статті. Дослідження структури і динаміки розвитку корпоративного сектора економіки на регіональному рівні є складним і актуальним завданням, вирішення якого дасть змогу підвищити його ефективність. Зазначимо, що майже половина акціонерних товариств України у 2002 р. була збитковою. Дивіденди акціонерними товариствами не виплачуються протягом багатьох років [2].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглянемо структуру об'єктів ЄДРПОУ на національному та регіональному рівнях, які розподілені за формою власності [2, 4].

Як видно із рис. 1, структура суб'єктів господарювання Львівської області майже ідентична загальнодержавній. Так, станом на початок 2003 року частка колективної форми власності (куди входить корпоративний недержавний сектор економіки) становила 57 % від загальної кількості суб'єктів господарювання як у Львівській області, так і в Україні загалом. Частка державного та комунального сектора знаходилась в межах 13–14 %.

Динаміка утворення в 1997–2002 рр. господарських товариств та їх об'єднань відображена в табл. 1, зміна структури суб'єктів Державного реєстру – в табл. 2.

Таблиця 1

**Динаміка* чисельності господарських товариств
та господарських об'єднань за 1997–2002 рр., %**

Вид господарського товариства	Україна					Львівська область				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Господарські товариства	1,1	1,1	1,2	1,3	1,4	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3
1.1. Акціонерне товариство, зокрема:	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1
Відкрите акціонерне товариство	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,1	1,1
Закрите акціонерне товариство	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1
1.2. Товариство з обмеженою відповідальністю	1,1	1,1	1,3	1,4	1,5	1,1	1,1	1,2	1,3	1,4
1.3. Товариство з додатковою інформацією	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0
1.4. Повне товариство	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1
1.5. Командитне товариство	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9	1,1	1,0	1,0	1,0
2. Інші господарські об'єднання	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1
2.1. Асоціація	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9
2.2. Корпорація	1,1	1,3	1,4	1,5	1,6	1,3	1,5	1,5	1,6	1,7
2.3. Консорціум	0,9	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5
2.4. Концерн	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	0,9	1,0	1,0	0,9	1,0
2.5. Об'єднання	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	0,9	0,9	0,9	0,9	1,3

*За даними [2, 4]. Дані за 1997 рік базові.

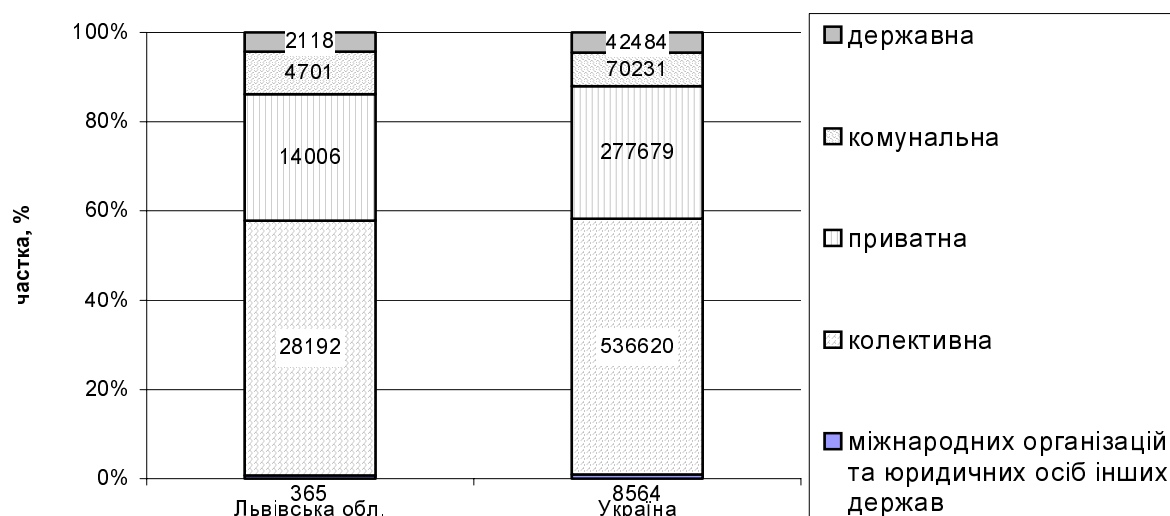

Рис. 1. Структура об'єктів ЄДРПОУ за формами власності у Львівській області та в Україні загалом станом на 1 січня 2003 р.

Таблиця 2

**Структура* суб'єктів Державного реєстру України за 1998–2003 рр.
станом на 1.01.2003 р., %**

Вид господарського товариства	Україна						Львівська область					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Господарські товариства	30,8	30,7	30,4	31,1	31,5	32,0	29,7	29,7	28,9	29,1	29,3	29,5
1.1. Акціонерне товариство, зокрема:												
Відкрите акціонерне товариство	1,6	1,6	1,6	1,4	1,4	1,3	1,7	1,7	1,6	1,4	1,4	1,3
Закрите акціонерне товариство	3,4	3,1	2,9	2,6	2,5	2,4	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0
1.2. Товариство з обмеженою відповідальністю	25,2	25,4	25,5	26,5	27,1	27,9	26,6	26,6	26,1	26,4	26,7	27,1
1.3. Товариство з додатковою інформацією	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
1.4. Повне товариство	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
1.5. Командитне товариство	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2. Інші господарські об'єднання	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
2.1. Асоціація	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
2.2. Корпорація	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
2.3. Консорціум	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2.4. Концерн	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2.5. Об'єднання	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
3. Інші суб'єкти	68,4	68,6	68,9	68,2	67,9	67,4	69,8	69,8	70,7	70,5	70,3	70,1
Разом суб'єктів Державного реєстру	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*За даними [2, 4].

Як видно з табл. 1, середній темп зміни кількості господарських товариств в Україні становив 107,3 % (темп приросту 7,3 %), а у Львівській області – 105,9 % (темп приросту 5,9 %). Щодо акціонерних товариств, то середній темп зміни в Україні становив 99,8 % (темп приросту – 0,2 %), а у Львівській області – 101,5 % (темп приросту 1,5 %).

Середньорічний темп зміни товариств з обмеженою відповідальністю в Україні становив 108,6 %, у Львівській області – 106,4 %. Загалом можна зробити висновок про схожість тенденцій розвитку чисельності суб'єктів господарювання (зокрема об'єктів корпоративного управління) в загальнодержавному і регіональному (Львівська область) масштабах.

Щодо структурних зрушень суб'єктів Державного реєстру, то спостерігається явна тенденція до зниження частки акціонерних товариств і збільшення частки товариств з обмеженою відповідальністю. Найбільшу питому вагу в структурі мають господарські товариства (понад 29 %), зокрема товариства з обмеженою відповідальністю у їх складі (понад 27 %).

На підставі статистичних даних Львівського обласного управління статистики розглянемо тенденції утворення суб'єктів колективної форми власності Львівської області з їх територіальною прив'язкою [4].

Для більшої наочності з рис. 2 виключене місто Львів, у якому знаходиться більше половини суб'єктів господарювання колективної форми власності (54 %), решта із них розташована у районах області в межах від 202 суб'єктів в Турківському районі до 2206 в Дрогобицькому, який є безперечним лідером серед інших районів, адже в наступному по кількості суб'єктів колективної форми власності Сокальському районі нараховується 1090 таких суб'єктів (на 50,6 % менше).

Спробуємо оцінити вплив процесу реформування економіки на загальний стан в державі з таких основних точок зору:

- ✓ фінансово-економічної;
- ✓ соціальної;
- ✓ інвестиційної.

Якщо розглянути функціонування господарських товариств із фінансово-економічної точки зору, то можна зауважити [2], що на відміну від державної та комунальної форми

власності, у колективної нижчі витрати на одиницю виробленої продукції, що свідчить про кращий контроль за трудовими та матеріальними ресурсами. Фінансовий результат суб'єктів господарювання України та Львівської області у 2002 році від звичайної діяльності до оподаткування за формами власності відображено в табл. 3 [2, 4].

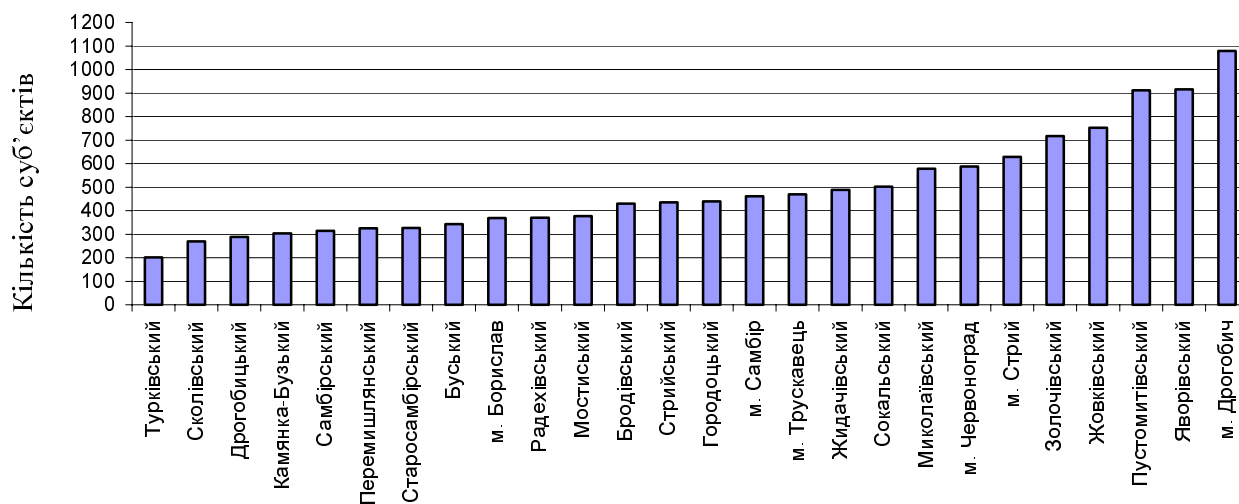

Рис. 2. Регіональне розміщення суб'єктів колективної форми власності у Львівській області за 2002 р.

Як видно з табл. 3, на суб'єкти колективної форми власності Львівської області припадає основна частина загальної суми фінансового доходу від звичайної діяльності до оподаткування, аналогічно як і по Україні. Комунальні суб'єкти господарювання є збитковими.

Таблиця 3

Фінансовий результат суб'єктів господарювання України та Львівської області від звичайної діяльності до оподаткування за формами власності, 2002 р., млн. грн.

Форма власності	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	
	Україна	Львівська область
Державна	4239,9	-89,0
Комунальна	-837,6	-21,1
Приватна	893,8	14,8
Колективна	8671,9	397,3
Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	457,3	-19,7
Разом	13425,3	282,3

Щодо соціальної точки зору, то формування корпоративного сектора на базі комунальної та державної форми власності є джерелом залучення додаткових коштів в бюджет держави, які скеровуються на соціальні потреби, а також створює передумови для збільшення чисельності дрібних приватних власників акціонерного капіталу. Зауважимо, що в більшості економічно розвинених країнах кошти, які отримані від реалізації об'єктів державної власності, спрямовуються виключно на розвиток державного сектора економіки.

Якщо проаналізувати дані Фонду державного майна України за перше півріччя 2003 року, то регіональними відділеннями західного регіону план надходжень коштів від

приватизації об'єктів державної власності було виконано на 114,3 % (див. табл. 4). Найвищі показники при цьому у Закарпатській, Волинській та Івано-Франківській областях, однак база порівняння у них набагато нижча, ніж у Львівській області [3].

Таблиця 4

**Надходження коштів від приватизації об'єктів державної власності
західного регіону України за перше півріччя 2003 року**

Регіональне відділення ФДМУ	Надходження коштів, тис.грн.		Виконання плану, %
	план	факт	
Волинське	550	680	123,6
Закарпатське	2360	3454,3	146,4
Івано-Франківське	3410	3963,4	116,2
Львівське	6300	6436,9	102,2
Тернопільське	980	1012,9	103,6
Разом	13600	15547,5	114,3

Можна зробити висновок, що у Львівській області існує найвищий потенціал неприватизованих об'єктів державної власності, чим і забезпечуються найбільші надходження до бюджету за рахунок їх продажу порівняно із іншими областями Західної України.

Окрім надходжень в бюджет від продажу об'єктів державної та комунальної власності, існують ще надходження від дивідендів, нарахованих на державну частку майна в статутних фондах акціонерних товариств.

Також із соціальної точки зору можна судити про вагомість корпоративного сектора економіки, оскільки саме в ньому знаходить роботу основна маса працездатного населення регіону, що підтверджується даними, які наведені на рис. 3.

Рис. 3. Середньорічна частка працівників Львівської області, зайнятих в економіці за формами власності у 2002 р.

Якщо ж порівняти цю структуру із загальнодержавною, то можна зазначити, що Львівській області притаманна більша зайнятість населення на підприємствах колективної форми власності (61 % – у Львівській області, 45 % – в Україні).

Інвестиції в основний капітал спрямовуються також в основному в колективну власність. Їхнє спрямування в динаміці відображене на рис. 4.

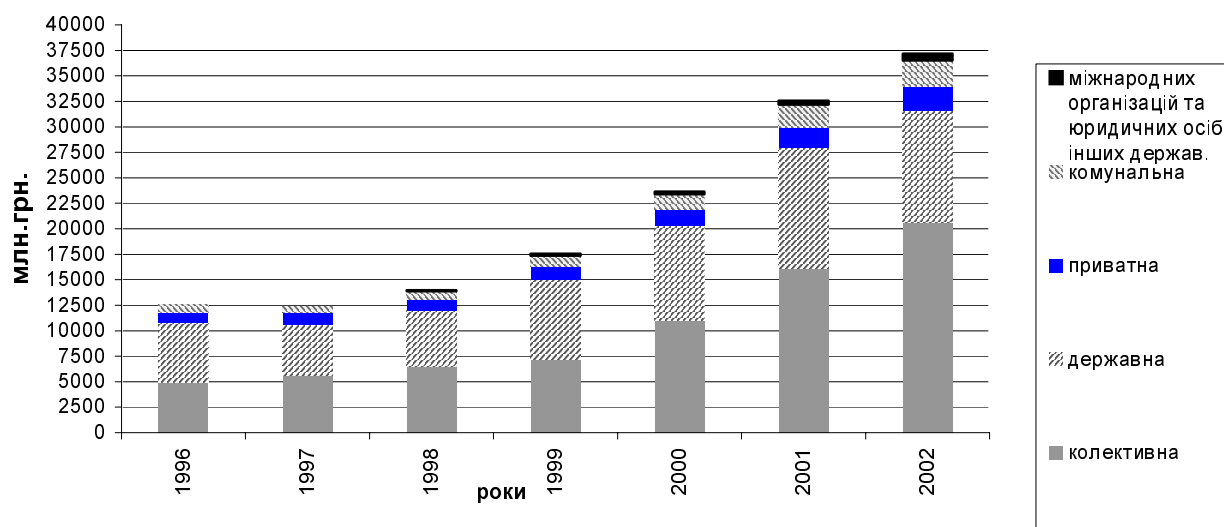

Рис. 4. Динаміка інвестицій в основний капітал України за формами власності

Як видно із рис. 4, протягом останніх семи років частка інвестицій в основний капітал колективної форми власності збільшилась із 39 до 56 %. Цей факт також може бути доказом пріоритетності колективної форми власності над іншими.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Корпоративний сектор економіки України динамічно розвивається. Він об'єднує 17млн. індивідуальних акціонерів. На його частку припадає майже 75 % ВВП. Господарські товариства займають в структурі суб'єктів Державної реєстрації майже третю частину. Загальні закономірності зміни чисельності суб'єктів господарювання (збільшення частки товариств з обмеженою відповідальністю і зниження частки акціонерних товариств) відстежуються як на регіональному, так і на загальнонаціональному рівнях.

Ключовою проблемою української економіки є недосконалість системи корпоративного управління, про що свідчать незадовільні економічні результати діяльності господарських товариств (майже кожне друге акціонерне товариство України є збитковим). Реформування системи корпоративного управління потребує здійснення глибоких досліджень щодо виявлення негативних рис корпоративного управління та формування основних завдань системного перетворення зовнішньої (державного регулювання, депозитарної системи, фондового ринку) та внутрішньої (організаційна структура АТ, внутрішньокорпоративна система управління, стратегічне управління, корпоративна культура тощо) сфер корпоративного управління.

1. Економіст // 2000. – № 5. – С. 28. 2. Статистичний щорічник України за 2002 р. – К.; Державний комітет статистики України, 2003, 663 с. 3. http://www.spfu.gov.ua/ukr/priv/report/data/Zv_06_2003.xls. 4. Статистичний щорічник за 2002 рік. Ч. II. – Львів: Львівське обласне управління статистики, 2003. – 381с. 5. Євтушевський В.А. Основи корпоративного управління. – К.: Знання-Прес, 2002. – 317 с.